

Мемуаристика Євстахія Івановського в контексті правобережної польськокомовної літератури періодів романтизму та позитивізму XIX ст.

У статті розглянуто творчість Є. Івановського (1813–1903), видатного мемуариста польськокомовної літератури Правобережної України XIX ст., у контексті романтичного й позитивістського художніх напрямів; охарактеризовано й узагальнено способи організації та композиції його творів, особливості інтерпретації історичного минулого, показано основні поетичні особливості мемуаристики письменника.

Ключові слова: Є. Івановський, польськокомовна література, мемуари, романтизм, позитивізм, жанрові модифікації, Правобережна Україна.

Постановка наукової проблеми та її значення. Серед правобережної польськокомовної творчої XIX ст. ім'я Євстахія Івановського займає одне з провідних місць за значущістю мемуаристичного доробку, енциклопедичного зрізу епохи, ретельності та дбайливості прагнення «зупинити, вкарбувати час» у примхливій палімпсести Кліо. Однак сьогодні, як і століття тому, його творчість найменш висвітлена у правобережному літературному контексті та, відповідно, вписаною в мегатекст вітчизняної культури. Творчість Євстахія Івановського (Eustachy Helleniusz, 1813 (с. Халаїмгородок Бердичівського повіту, тепер Городківка Андрушівського р-ну Житомирської обл.) – 1903 Білопілья, тепер Козятинського р-ну Вінницької обл.) опинилася не серед вітчизняної мемуаристики поруч із творами Ю. І. Крашевського, Г. Олізара чи Є. Фелінської, де їй по праву має бути відведено місце, а на периферії правобережного мемуаристичного канону.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Спадок халаїмгородківця свідчить про його тонкого й ретельного збирача-зберігача, ілюструє нелегке буття всезнаючого самітника, що вів життя анахорета у своєму маєтку (у зрілі роки майже не виїжджав із нього). Аналізуючи тексти Є. Івановського, дивуєшся вмінню зібрати в один потужний вузол усі історичні події Волині, Київщини та Поділля чи Польського королівства, людські долі, а головне – відтворити, наслідуючи шлегелівський образ, – звук, колір та слово епохи [6, с. 435].

Такий стан, точніше, ставлення до спадку Є. Івановського склалося після перлюстрації вітчизняної історії радянською владою, а в Польщі – у повоєнний час – після виходу редакційної статті в «Польському біографічному словнику» (1963), де анонімний автор «навішав» соціологічні ярлики на постать правобережного Нестора: «псевдонаукові публікації», «складні», «хаотично укладені, без методології», не позбавлені «ультра католицьких світоглядів» [15, с. 178], що на багато років послабили інтерес до творчості мемуариста, і сьогодні мандрують із однієї Інтернет-сторінки до іншої.

CV Євстахія Івановського невисвітлене, невідрефлектоване та не перебуває в діалогічних стосунках із правобережним польськокомовним текстом. Після повернення внаслідок перерваного навчання в Кременецькому ліцеї до родинної резиденції в Халаїмгородку, Є. Івановський займається реорганізацією селянських господарств [13], ініціює передачу земель у подарунок селянським родинам сіл Халаїмгородка та Чорнорудки [9, № 210], переживає трагічне кохання [5], подорожує Правобережжям, Польським королівством і за кордоном (Єрусалим, Рим, Компостелла, Ясна Гура Ченстоховська, Бердичів, Коростишів, Почаїв, Журовичи, Летичів). Цікаво, що письменник, щоб мати можливість пересуватись околицями й бути незалежним у мандрівках від примх цивілізації, навіть обладнав для наукової діяльності кінний екіпаж. Один із учасників експедиції 1851 р. через півстоліття згадував про Є. Івановського: він «об'їздив усю Польщу вздовж і поперек, у всіх напрямках, відвідав усі її закутки, не оминув жодної місцевості, що мала історичну значущість, обдивився всі руїни давніх замків та бажав особисто оглянути і вшанувати любов'ю кожний пам'ятник минувшини; він також ретельно вивчав усі бібліотеки та наукові публічні й приватні зібрання, як бджола вишукує мед у кожній квітці, так і він для своїх праць намагався ближче пізнати думки всіх видатних польських особистостей та літераторів» [16, с. 6]. Серед сучасників він користувався славою «останнього Кременчанина» [9, № 211] за фактом останнього «випуску» (пишу це слово в лапках, оскільки після авторитарного закриття випуску більше не відбулося) учнів ліцею, і як останній учень, котрий пережив міленіум.

Є. Івановський колекціонував історичні артефакти, працював у приватних шляхетських архівах, збирав, переписував, систематизував особисті листи, метрики, грамоти, усні розповіді та спогади, правобережний польський та український фольклор, що ретельно зберігав в особистому архіві; нарешті, видавав та коментував історичні документи у своїх творах, густо доповнюючи їх власними пригадуваннями та коментарями. Одним із пріоритетів автора було загострене прагнення незалежності, що відображалось навіть на місці друкування книжок. Щоб наголосити на своєму вільнодумстві й водночас уникнути царської цензури, Є. Івановський видає твори власним коштом і переважно за кордонами Російської імперії – у Львові, Кракові, Познані чи Парижі. Наприкінці життя мемуарист двічі – у 1887 та 1898 рр. – дарує Краківській Ягеллонській бібліотеці документи зі свого домашнього зібрання.

Як уже зазначали, письменник вів досить усамітнене життя. Сучасники характеризували його епітетами «праведний» [14, с. 335], «обережний» [7, с. 169], «незалежний» [16, с. 3] та «об’єктивний речник історичної правди» [16, с. 5]. Івановського майже не помічали у вирі суспільно-політичних подій, оточення мемуариста було досить обмеженим. Ім’я Є. Івановського знаходимо серед відвідувачів олександрівського маєтку Міхала Грабовського (1804–1863) [14, с. 296], видатного польського критика й талановитого письменника. Близьким його другом був Александр Кароль Гроза (1807–1875), письменник, мемуарист і громадський діяч, який п’ять останніх років життя провів у домі Є. Івановського у Халаїмгородку [1, с. 527]. Відомо, що він приятелював із Томашем Добшевичем (1807–1881) [8, с. 207], професором Київського університету, клерикальним ученим та мемуаристом, із Едвардом Руліковським (1825–1900) [15, с. 178], ученим-істориком Правобережжя, з яким активно обмінювався історичними відомостями, та з Каролем Естрайхером (1827–1908), польським бібліографом, директором Краківської ягеллонської бібліотеки [16, с. 8], для якого підготував опис власного життя у формі публічної сповіді.

Творчість халаїмгородківця складається з двох потужних світоглядних періодів, які впродовж усього життя перебували в діалогічних стосунках, збагачуючи й доповнюючи один одного. Першому було властиве відображення історичного часопростору у формах романтичної візії, пов’язані з пілігримками й мандрівками автора та найближче суголосні жанру романтичної подорожі. Найвідоміші твори, що презентують цей період, – «Матір Божа на Ясній горі Ченстоховської. Королева польської корони. Спогади з пілігримки, що відбулася в 1848 році» («Matka Boska na Jasnój Górze Częstochowskiej Królowa Korony Polskiej», 1852), «Листи з вітчизни та з-за кордону з 1863 і 1864 років» («Listy z kraju i z zagranicy z r. 1863 i 1864», 1867) та «Паломництво до Святої Землі, яке відбулось у 1863 р. 1875 р. описано з додаванням різних подробиць про Святу Землю і про Сінаїську гору» («Pielgrzymka do Ziemi Świętej odbyta w roku 1863. Roku 1875 opisana z przydaniem różnych o Ziemi Świętej szczegółów i o Synai», 1876).

Серед творів другого періоду назвемо «Нариси та згадки» («Kilka rysów i pamiątek», 1860), «Народні спогади» («Wspomnienia narodowe», 1861), двотомні «Розповіді про польську державу» («Rozmowy o Polskiej Koronie», 1873), двотомні «Спогади минулих літ» («Wspomnienia lat minionych», 1876), двотомні «Польські мемуари з різних часів» («Pamiętki polskie z różnych czasów», 1882), двотомні «Історичні нариси Речі Посполитої» («Wizerunek Rzeczypospolitej Polskiej», 1890–1891), двотомні «Польські спогади давніх часів і найдавніших» («Wspomnienia polskich czasów dawnych i różniejszych», 1894), та, нарешті, – тритомні «Листки, принесені вихром з України до Кракова» («Listki wichrem do Krakowa z Ukrainy przyniesione», 1901–1903).

За жанровою належністю твори Є. Івановського більше тяжіють до середньовічного хронографу чи діаріушу, але позбавлені ренесансно-барокової монументальності. Автор, не наслідуючи випробуваних шаблонів, запроваджує особистісну художню модель мемуаристичного тексту та власну систему поетикальних принципів його організації. Річ у тім, що в другій пол. XIX ст. розпочалися пошуки нової мемуаристичної модифікації, яка б складалася з окремих фрагментів, про можливість існування якої говорив ще свого часу Ф. Шлегель: «мемуари – це система фрагментів» [6, с. 293].

Процес нежанротворення Є. Івановського був суголосний пошукам П. Куліша, який, працюючи над статтю «Поїздка в Україну» («Поездка в Украину», 1843), визначав її жанр як «історико-філософсько-топографо-філолого-поетичний» [3, с. 32], що свідчить про паралельні пошуки нових жанрових презентацій провідними митцями епохи. Щось подібне творитимуть Ю. І. Крашевський, мемуари («Pamiętniki») якого – низка відчужених фрагментів, композиційно завершених і самодостатніх, чи

Т. Добшевич («Wspomnienia z czasów, które przeżyłem»), котрий відчужував мемуаристичні сюжети натуральними числами. Мемуаристичні твори Є. Івановського позначені характеристиками та властивостями конволютної організації художнього тексту [2], дискретним розміщенням сюжетів, а іноді навіть традиціями дегресивного сюжетотворення, багатоголоссям та дуологізмом нарації, які перебували в діалогічних зв'язках і з романтичними поетичними маркерами тексту, і позитивістськими.

Цінність історично-мемуаристичних спогадів (перепрошую за казуальну тавтологію) Є. Івановського полягає також у сприйнятті автором історичних подій диференційованими симультанними картинками, які зрештою, мали створювати цілісне уявлення про минувшину. Аналізуючи творчий метод халаїмгородківця, можна стверджувати про відсутність у нього «трансцендентального» сприйняття часопростору, яке порівняно недавно було властиве письменникам-романтикам. Хеленіушівський макротекст насичений авторськими розповідями та нараціями, інтерпретаціями та реінтерпретаціями. Композиція його текстів побудована за поетичними особливостями позитивізму, який був більше властивий авторові в другій пол. XIX ст.

Позитивістські пріоритети Є. Івановського проявляються в нараційних особливостях композиції текстів. Мемуарист здебільшого веде розповідь від третьої особи, навіть тоді, коли автор користується власними спогадами, чим прагне забезпечити відчуження від суб'єктивних рефлексій та інтерпретацій. Автор вільно комплектує, поєднує та вводить історичні документи, «пересувається» в просторі й часі, ілюструє внутрішній світ своїх героїв, коментуючи їх переживання та поведінку, насичуючи їх власними інтерпретаціями, виступаючи в ролі «всезнаючого автора-науковця», енциклопедичність знань якого не викликає сумнівів і не знає меж. Письменник у своїх творах межує з «пантеїстичним автором» минулого XVIII та «трансїсторичним автором» XIX століть, раціоналізмом просвітництва, чуттєвістю романтизму та науковістю епохи позитивізму.

Проблема художнього методу мемуаристичних творів Є. Івановського має індивідуальну екзистенцію і лежить у просторі вічних етичних та естетичних категорій і цінностей, між теологічно-метафізично-релятивною площиною сприйняття світу та гносеологічним емпіризмом. Вищий аксіологічний щабель методології мемуариста належить категорії, яка, на його думку, має забезпечити їй вічну та пріоритетну цінність. Такою для автора була, перш за все, релігія, причому релігія християнська без диференціювання на конфесійні відмінності, а також моральність та огюсто-контівська філософія історії – фактажність, логічність, аналітичність, що перебували в конфліктних стосунках лімінального простору між романтизмом і позитивізмом. Хеленіушівське висвітлення історичних спогадів сприяло формуванню відмінної парадигми мемуаристичного тексту, основаної на «емоційно-фактажній» інтерпретації феноменів минувшини. Подібне паралельно відбувалося і в «Безсонних ночах. Спогадах та фантазіях» («Noce bezsenne. Wspomnienia i fantazje», 1884) Ю. І. Крашевського, де реальне настільки переплетене з ірреальним, позитивістське – з метафізичним, що однозначне визначення його творчого методу потребує контекстуальних уточнень і кореляції.

Реципієнт мемуарів Є. Івановського, прагнучи перевірити його твори світською (прийнятою, офіційною) історією, переконується в існуванні теологічної, усної (світської фольклорної, гавендової), регіональної (волинської, київської, подільської) історії, що, зрештою, породжує конфлікт інтерпретації, який відбувався під час зіткнення романтичного та позитивістського світобачення. Річ у тому, що мемуаристичний текст – не визнаний та не канонічний партнер історичних фактів і подій, які часто використовували як тло у власних спогадах; він не віддзеркалює події та історичні факти, а він покликаний лише відтворити їх образ у тексті.

Мемуаристиці Є. Івановського властива конволютна організація тексту, що виражена в дискретності наскрізного сюжету, в якому частини мають завершений характер. Так, у першому томі «Розповідей про польську державу» самодостатніми фрагментами можна вважати сюжети про чудеса діви Марії на Краківщині та на Волині (Почаєві), життя святого Франциска Асизького та святого Станіслава Костки, про киево-печерських святих та київських митрополитів, нарисів про Київ та Луцьк, Міжріччя Корецьке та Овруч, Житомир та Бердичів. Другий том містить фрагменти усної історії про Уманську різню, повстання М. Залізняка, порівняльні характеристики становища селян у Польщі та Московії, згадки про барську конфедерацію та описи дії австрійців та росіян тощо. Том закінчується українсько-польськими народними піснями, серед яких три «Пісні про Хмельницького», «Конфедерацька пісенька, полонених у російській неволі», «Костюшківська пісня» виступають

«живим голосом народу, які пережили величні та неймовірні часи, товаришували у нещастях, є безцінною народною пам'яттю, живим образом духу, який у них виражається, з нами живе та до нас говорить» [10, с. 587].

«Спогади минулих літ» також складаються із самодостатніх композиційно-завершених персоніфікованих фрагментів, серед яких, наприклад, великий розділ становлять «Кореспонденції і портрети», їх, за логікою Є. Івановського, потрібно розцінювати як правдиві оповіді про минуле. Така думка сьогодні має численних прихильників, зокрема Д. Перкінса, який пише: «Те, що оповідь про минуле є вибірковою і неповною, не означає, що вона неправдива» [4, с. 33]. Однак Є. Івановський із науковою педантичністю, властивою методології позитивізму, наполегливо доводить автентичність, наприклад, епістолярію видатного вченого та драматурга Алойзи Фелінського. Мемуарист докладно повідомляє, де і за яких обставин він натрапив на листи волинянина.

Наступний фрагмент – коментування приватних листів Варфоломія Гіжицького, волинського губернатора, достовірність яких підсилює лист дружини губернатора Людвіги Гіжицької, у якому вона дозволяє халаїмгородківцеві користуватися кореспонденцією чоловіка. Спогади Є. Івановського про В. Гіжицького – це бездоганий текст, проілюстрований глибокими знаннями історичних фактів та логікою подій на Правобережжі. Образ губернатора, за Є. Івановським, має лише позитивні риси. До таких висновків вдається сам автор у дещо дидактично-моралістичному стилі: «Гіжицький був найкращим поляком, справжнім польським шляхтичем, російська урядова служба: військова і цивільна не змінила ні на йоту шляхетської польської натури <...>. Не ордени йому марились, а костьол Милосердя. На важкому шляху життя, як зірка, ця набожна думка йому світила. Бог її благословив впровадив до втілення». Однак і тут мемуарист у властивій йому манері переходить до доказовості викладених фактів, пофарбованих в особистісно-ліричні шати: «Костьол і кляштор були побудовані. Сестри милосердя отримали Вільськ. Скільки ж там хворих, скільки ж підкидьків було утримано, скільки сиріт, бідних панянок, хлопчиків, які на кошти сестер отримували початкову освіту у школах. Таке милосердя і врятування бідних було головною справою Варфоломія Гіжицького» [12, с. 194].

Фрагмент зі «Спогадів минулих літ» про іншого волинського діяча – Філіпа Платера – наступна сюжетна подія мемуарів. Автор уже традиційно цитує уривки з епістолярію своїх героїв, надає їм особистісне обрамлення, наприклад: «Філіп Платер, крім Чацького, нікого не любив, неприємним був для всіх. Його їдкі жарти ображали, а він у цьому находив задоволення, мав справдішні обивательські почуття, шану до публічного добра й наук, горів у виконанні намірів Чацького. Ці почуття негативно впливали на його сприйняття, у розв'язанні публічних проблем загорався, говорив швидко, переконливо, ясно і з великою силою» [12, с. 198].

Згадуючи Г. Жевуського, Є. Івановський творить амбівалентний характер його постаті на тлі епохи: «Розум мав не посполитий, письменницький талант найвищий, дотепність, відоме ім'я, а разом із цим усім сила негативна нейтралізувала ті дари, які морально витратилися, не пробудили у земляків ушанування, популярності й поваги, яку народний письменник повинен мати. <...> Образ життя тих колись святих родів, є свідченням найбільшого нещастя. Важка доля їх відрізняється від долі вітчизни. Доми, які ще недавно світилися, стали якби раптово знищені» [12, с. 162–163]. Далі в розділі «Кореспонденції і портрети» постають такі самодостатні портрети: «Князь Димитр Четвертинський», «Владислав Божидар Подгорецький», «Антоні Пауша», що презентують тип конволютної композиції. Підсумовуючи художні особливості «персоніфікованої» частини «Спогадів минулих літ», наголосимо на притаманній авторові манері композиції матеріалу, яку викладено в традиціях позитивістської тріади: вступ, перипетії сюжету, підсумки.

Наступна не менш важлива композиційна особливість тексту «Спогадів минулих літ» Є. Івановського – «блочна» структура компонування подій, яка межує із завершеною проблемою окремого історичного дослідження та має суто особистісну протооснову. Так, наприклад, «Декілька зауважень про масонські ложі» – розгорнута розповідь й аналіз діяльності масонських лож у Російській імперії, включаючи історію житомирських, із докладним описом залежних від них відділень, адміністративних сесій, уживаної мови та переліком і характеристикою членів. У нараціях про діяльність масонства відчувається його тотальне неприйняття та дух «зіпсованого століття», що, на думку автора, негативно вплинуло на сучасність. Не випадково, узагальнюючи розділ, Є. Івановський називає прізвища волинян, даючи їм досить невтішні характеристики: «люди здібні, благородні, покликані для

покращення своєї провінції, які, на жаль, не уникли впливів пропаганди масонської і духу століття XVIII, були б корисні суспільству, більше б ще відзначились, і самі були б щасливі» [12, с. 166]. Другий том «Спогадів минулих літ» уміщує самодостатні тематичні блоки: «Дубенські контракти 1776 р.», «Жезелів біля Махновки», «Безтурботні», «Житомиряни» та інші, які лежать у площині позитивістської мемуаристики, коли самого автора нібито не видно в подіях, а його присутність відчувається лише в розстановці логічних акцентів та прикінцевих коментарях.

Творчий доробок письменника-мемуариста вражає епічним поліфонізмом та широтою охоплення історичного простору. Поєднання нефікційного матеріалу із украпленнями авторських інтерпретацій у сукупності надає творам Є. Івановського нових якостей, по суті, формуючи мемуари-дослідження, що було новацією свого часу. Окрім цього, автор, відповідно до методології позитивізму, у своїх творах часто використовує таблиці, списки, підрахунки як композиційний прийом контамінації художнього й наукового текстів, а також досить сміливо розміщує у власному доробку «чужі» оригінальні тексти, що сьогодні відомо як «текст у тексті» (наприклад, у «Польських мемуарах різних часів» включені оригінальні «Мемуари» Спірідона Осташевського [11, с. 592–671]). Усе це за способом подачі матеріалу, з одного боку, межує з ґрунтовним історично-літературознавчим дослідженням, а з іншого – мемуари Івановського презентують нову модифікацію мемуаристично-щоденникового жанру – конволютну, що синтезувала, окрім художньої, досягнення інших різновидів творчої діяльності митця – історичних, філософських, літературознавчих, белетристичних, публіцистичних, дидактичних, і, нарешті, політичних із орієнтовано-спрямованою емоційною сугестивністю. Є. Івановський впевнено підводить читача до висновків, що, зрештою, мають збігтися із думкою самого автора. Серед опорних точок дотику пріоритетними виступають, перш за все, глибока релігійність, безкорисливе служіння батьківщині, шляхетність і польський дух.

Висновок. Підсумовуючи поетикальний репертуар надбань мемуариста, звернемо увагу на його виняткове уміння, застосовуючи різні форми та засоби (голоси) подачі матеріалу, відтворювати той самий задекларований на початку статті «звук, колір та слово епохи», тобто, ті особливості, які були найбільш «вередливими» для інших мемуаристів, що прагнули вписати себе в історію або інтерпретувати історію під себе.

Джерела та література

1. Гнатюк В. Українсько-польська Правобережна література : вибр. пр. / В. Гнатюк ; гол. ред. Р. Радишевський ; ред. докт. дис. В. Єршов. – К. : [б. в.], 2008. – 633 с.
2. Єршов В. Герменевтична актуалізація конволютного принципу мемуаризації. «Спогади минулих літ» Євстахія Івановського / В. Єршов // Українська полоністика. – Вип. 3/4. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2006–2007. – С. 225–234.
3. Куліш П. Повне зібрання творів. – Т. 1 : Листи. 1841–1850 / П. Куліш. – К. : Критика, 2005. – 646 с.
4. Перкінс Д. Чи можлива історія літератури? / Д. Перкінс. – К. : ВД «Києво-Могилян. акад.», 2005. – 151 с.
5. Савицький І. Останнє серце з роду Лодзя. Євстахій Іванівський. 1813–1903 / І. Савицький // Волинь-Житомирщина: іст.-філол. зб. з регіональних проблем. – № 8. – Житомир : [б. в.], 2002. – С. 73–93 ; Савицький І. І. Забуті імена: Євстахій Іванівський (1813–1903) / І. Савицький // Вісн. Київ. міжнар. ун-ту (літературні студії). – Вип. 7. – К., 2005. – С. 424–434 ; Савицький І. Ім'я, забуте в Україні: Євстахій Іванівський (за документами та свідченнями «усної історії») / І. Савицький // Архіви України. – 2005. – № 4. – С. 169–176.
6. Шлегель Ф. Эстетика. Философия. Критика : в 2 т. Т. 1 / Ф. Шлегель. – М. : Искусство, 1983. – 480 с.
7. Aftanazy R. Materiały do dziejów rezydencji. – Т. 11 А : Dawne województwo kijowskie // R. Aftanazy ; pod red. A. Baranowskiego. – Warszawa : Polska Akad. Nauk. In-t Sztuki, 1993. – 717 s.
8. Dobszewicz T. Wspomnienia z czasów, które przeżyłem / T. Dobszewicz. – Kraków : Czasy, 1883. – 216 s.
9. Eustachy Antoni Heleniusz Łódzia-Iwanowski (Wspomnienie pośmiertne) / b. i. a. // Gazeta Lwowska. – 1903. – 11 września. – № 207. – S. 3 ; Eustachy Antoni Heleniusz Łódzia-Iwanowski (Wspomnienie pośmiertne) / b. i. a. // Gazeta Lwowska. – 1903. – 12 września. – № 208. – S. 3 ; Eustachy Antoni Heleniusz Łódzia-Iwanowski (Wspomnienie pośmiertne) / b. i. a. // Gazeta Lwowska. – 1903. – 15 września. – № 210. – S. 2 ; Eustachy Antoni Heleniusz Łódzia-Iwanowski (Wspomnienie pośmiertne) / b. i. a. // Gazeta Lwowska. – 1903. – 16 września. – № 211. – S. 3.
10. Iwanowski E. (Eu. Helenijusz). Rozmowy o Polskiej Koronie / E. Iwanowski. – Т. 2 / E. Iwanowski. – Kraków : Nakładem autora, 1987. – 581 s.
11. Iwanowski E. (Eu. Helenijusz). Pamiętki polskie z różnych czasów. – Т. 2 / E. Iwanowski. – Kraków : Nakładem autora, 1882. – 698 s.

12. Iwanowski E. (Eu. Helenijusz). Wspomnienia lat minionych. – Т. 1 / E. Iwanowski. – Kraków : Skł. gł. w Księgarni Katolickiej Dra W. Miłkowskiego, 1876. – 601 s.
13. Lipkowski L. Moje wspomnienia. 1849–1912 / L. Lipkowski. – Kraków, 1913. – 324 s. – S. 149–150. Бовуа Д. Битва за землю в Україні. 1863–1914. Поляки в соціо-етнічних конфліктах / Д. Бовуа. – К. : Критика, 1998. – 334 с.
14. Grabowski M. Listy literackie : Wydał A. Bar / M. Grabowski. – Kraków : Nakładem Polskiej Akad. umiejętności, 1934. – 451 s.
15. [Red.] Iwanowski Eustachy / Redakcyjna // Polski słownik biograficzny. – Т. 10. – Kraków : Polska Akad. Nauk, 1962–1963. – 480 s. – S. 178.
16. X. Waclaw z Sulgostowa. Przegląd 50-letniej pracy literackiej Eu... Heleniusza / W. Nowakowski. – Rzym : STU, 1902. – 10 s.

Ершов В. Мемуаристика Евстахия Ивановского в контексте правобережной польскоязычной литературы периодов романтизма и позитивизма XIX ст. В статье анализируется творчество Е. Ивановского (1813–1903), выдающегося мемуариста польскоязычной литературы Правобережной Украины XIX ст. в контексте романтического и позитивистского художественных направлений; характеризуются и обобщаются способы организации и композиции его произведений, особенности интерпретации исторического прошлого, показаны основные поэтические особенности мемуаристики писателя.

Ключевые слова: польскоязычная литература правобережной Украины, романтизм, позитивизм, Е. Ивановский, мемуары, жанровые модификации.

Yershov V. Memuaristika of Evstakhii Ivanovskiy in a Context of Right-Bank Polish Literature of the Periods of Romanticism and Positivism of the XIX. E. Ivanovskiy's (1813–1903) creativity, the outstanding memoirist of Polish literature of Right-bank Ukraine of the XIX, it is investigated in a context of the romantic and positivistic art directions, ways of the organization and composition of its works, features of interpretation of the historical past are characterized and generalized, the main poetic features of memuaristika of the writer are shown.

Key words: polish literature of Right-bank Ukraine, romanticism, positivism, E. Ivanovskiy, memoirs, genre modifications.

Стаття надійшла до редколегії
23.01.2013 р.

УДК 82.091

Михайло Калініченко

Масова та висока література: *Pro et Contra* (обріи теоретичної рефлексії в сучасному українському, російському та північноамериканському літературознавстві)

Стаття актуалізує сучасну проблематику теоретичного та історико-літературного осягнення феномену масової літератури. Компаративістський аспект зумовлює звернення до досліджень українських, російських і північноамериканських науковців. Акцентовано на неконструктивності дихотомії «висока–масова» література, потребі й перспективі її подолання. Особливу увагу зосереджено на історії осмислення масової культури та літератури у науковому континуумі Сполучених Штатів Америки та значущості досліджень професора Д. Рейнольдса.

Ключові слова: масова література, висока література, історія національної літератури, американський Ренесанс.

Постановка наукової проблеми та її значення. «35 мільйонів читачів, які придбали “Гаррі Поттера”, – помиляються» [1, с. 718]. Із цією тезою американського професора Г. Блума шанувальники всесвітньо відомого шедевр масової літератури навряд чи знайомі. Кількість українців серед них немала. На офіційному сайті видавництва «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» читаємо датоване ще 2003 роком красномовне зізнання його фундатора: «Цю книжку від сьогоднішнього дня почали розвозити Україною і десь до середини листопада її можна чекати у всіх околицях держави». Справа, звісно, не в бестселері Дж. Роулінг. На теренах пострадянського світу масова література (або «низька», «популярна», «бульварна», «тривіальна», «формульна», «паралітература», «кітч», «треш») за